

Κωστής Κοκκινόφτας
Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου
Η ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ (1950-1977)
ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ΄

Οι απαρχές

Η ιστορία της Ορθόδοξης Ιεραποστολής στην Αφρική ανάγεται στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, όταν ο Αρχιμανδρίτης Νικόδημος Σαρίκας (†1941), ο οποίος ήταν εγκατεστημένος στο Μόσι της Ταγκανίκας (σημερινή Τανζανία) και υπηρετούσε ως εφημέριος στον ναό της εκεί ελληνικής κοινότητας, ανέπτυξε ιεραποστολική δράση για να μεταφέρει το μήνυμα του Ευαγγελίου στον τοπικό πληθυσμό. Η προσπάθειά του δεν είχε ιδιαίτερα αποτελέσματα, εξαιτίας πολλών αντικειμενικών δυσκολιών, όπως της απουσίας σχετικής υποδομής και των μακρινών για την εποχή αποστάσεων, καθώς και της αδυναμίας, τόσο λόγω στελέχωσης, όσο και έλλειψης οικονομικών πόρων του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας για να του παράσχει οποιαδήποτε στήριξη.

Η Ορθόδοξη Ιεραποστολή γνώρισε κάποια ανάπτυξη, στα μέσα του 20ού αιώνα, μερικά χρόνια ύστερα από την προσχώρηση στην Ορθοδοξία, τη δεκαετία του 1930, τριών επιφανών ιθαγενών της Ανατολικής Αφρικής, των Ρουβίμ Σπάρτα, μετέπειτα Επισκόπου Νειλουπόλεως (1972-1982) Χριστοφόρου, Αρθούρου Γκαδούνα, μετέπειτα Επισκόπου Νιτρίας (1973-1979) Γεωργίου, και π. Οβαδία Μπασαγιακιτάλο (†1985), οι οποίοι έγιναν δεκτοί, μαζί με πολλούς από τους ομόφρονές τους, από το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, το έτος 1946. Για την καλύτερη οργάνωση της Ιεραποστολής, το Πατριαρχείο ίδρυσε, το 1958, τη Μητρόπολη Ειρηνουπόλεως και έστειλε στην περιοχή, ως πρώτο Μητροπολίτη (1958-1968), τον μετέπειτα Πατριάρχη Αλεξανδρείας (1968-1986) Νικόλαο ΣΤ΄, ο οποίος βοήθησε στην ανάπτυξή της και στη διάδοση της Ορθοδοξίας ανάμεσα στους Αφρικανούς¹.

Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Γ΄

1. Για ένα σύντομο ιστορικό της Ορθόδοξης Ιεραποστολής στην Αφρική βλ. Ανδρέα Μιτσίδη, «Η εν Ανατολική Αφρική Ορθόδοξος Ιεραποστολή», *Απόστολος Βαρνάβας* 34 (1973) 93-97.

Καθοριστικός σταθμός στην ιστορία της Ιεραποστολής στην Αφρική υπήρξε η επίσκεψη του Αρχιεπισκόπου Κύπρου (1950-1977) και προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-1977) Μακαρίου Γ΄ στην Κένυα, τον Μάρτιο του 1971, και η ενεργός εμπλοκή του στο ιεραποστολικό έργο του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας στις χώρες της Ανατολικής Αφρικής Ουγκάντα, Κένυα και Τανζανία.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, από ό,τι έχουμε υπόψη, ήρθε για πρώτη φορά σε επαφή με Ορθόδοξους Αφρικανούς, τον Απρίλιο του 1957, όταν, ύστερα από την εξορία του από τους αποικιοκράτες στις Σεϋχέλλες και καθοδόν προς την Ευρώπη, στάθμευσε για μία βδομάδα αρχικά στη πόλη Μομπάσα και στη συνέχεια στην πρωτεύουσα Ναϊρόμπη της Κένυας, σε μία περίοδο που η χώρα αγωνιζόταν, όπως και η Κύπρος, για την ελευθερία της από τους Βρετανούς. Ο Κύπριος Αρχιεπίσκοπος τέλεσε τότε, την Κυριακή των Βαΐων, στις 14 Απριλίου 1957, τη θεία λειτουργία στον ναό των Αγίων Αναργύρων², που διατηρούσε η ελληνική κοινότητα στη Ναϊρόμπη, και εκφώνησε βαρυσήμαντο αντιαποικιακό λόγο σε πολυπληθές εκκλησίασμα³. Όπως ανέφερε ο ίδιος σε μεταγενέστερη επίσκεψή του στην Κένυα, εκείνο που τον είχε εντυπωσιάσει βαθύτατα τη μέρα αυτή ήταν ότι ανάμεσα στους συγκεντρωθέντες περιλαμβάνονταν και πολλοί Κενυάτες, παρά τα περιοριστικά μέτρα της αποικιακής Κυβέρνησης να περιορίσει την προσέλευσή τους⁴.

Μερικά χρόνια αργότερα ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος είχε την ευκαιρία να συναντηθεί επανειλημμένως με τον Μητροπολίτη Αζώμης (1927-1967) Νικόλαο, τον οποίο φιλοξένησε

2. Για την ιστορία του ναού αυτού βλ. Επισκόπου Ριρούτας Μακαρίου Τηλλυρίδη, «Τα 40 χρόνια του ιερού ναού των Αγίων Αναργύρων Ναϊρόμπης», *Πάνταινος* 2 (1994) 43-46· Κώστα Μπαρούτα, *Οι ναοί των Ελλήνων μεταναστών*, Αθήνα 2006, σ. 218.

3. Βλ. Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ (έκδ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Εκκλησιαστικά - Κοινωνικά*, τ. Β΄, Λευκωσία 1998, σ. 555, όπου παρατίθεται σχετική φωτογραφία από την ημέρα αυτή.

4. «Ο Μακαριώτατος εις Ελλάδα, Τανζανίαν, Ζάμβιαν, Κένυαν και Ιταλίαν», *Απόστολος Βαρνάβας* 31 (1970) 42.

στην Αρχιεπισκοπή κατά τη δεκαετία του 1960⁵. Ο Αζώμης Νικόλαος ήταν ο πρώτος Ορθόδοξος Αρχιερέας, ο οποίος, ύστερα από οδηγίες του Πατριάρχη Αλεξανδρείας (1939-1968) Χριστοφόρου, επισκέφθηκε, το 1942, την Ανατολική Αφρική και είχε γνωρίσει τους ντόπιους Ορθόδοξους πιστούς, οι οποίοι ζητούσαν να υπαχθούν στην πνευματική εποπτεία του Πατριαρχείου⁶.

Κατά τις συναντήσεις αυτές με τον Μητροπολίτη Αζώμης, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ενημερώθηκε εκτενώς για την πορεία της Ορθοδοξίας στη Μαύρη Ήπειρο. Γι' αυτό, όπως ανέφερε την ίδια περίοδο ο διευθυντής της Ιερατικής Σχολής της Εκκλησίας της Κύπρου «Απόστολος Βαρνάβας», Αρχιμανδρίτης Κωνσταντίνος Λευκωσιάτης, θα επιδιωκόταν η αναβάθμιση των μαθημάτων της Σχολής, ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί με επάρκεια στις απαιτήσεις της εποχής και να είναι σε θέση να δεχθεί στις τάξεις της σπουδαστές και από άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες. Συμπλήρωσε ακόμη ότι Εκκλησίες, όπως της Ουγκάντας και της Κένυας, οι οποίες στερούνταν δικών τους Σχολών, είχαν αποταθεί στην Εκκλησία της Κύπρου για να τις βοηθήσει να επιμορφώσουν στελέχη τους⁷.

Στο μεταξύ, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος επέδειξε έμπρακτα το ενδιαφέρον του για τη διάδοση της Ορθοδοξίας στην Αφρική και, σε συνεννόηση με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, προσκάλεσε στην Κύπρο ομάδα σπουδαστών από την Ουγκάντα για να φοιτήσουν στις διάφορες Σχολές του νησιού. Αφίχθηκαν τότε, τον Οκτώβριο του 1962, με τη συνοδεία του

5. Τέτοιες συναντήσεις πραγματοποιήθηκαν τον Σεπτέμβριο του 1960, τον Ιούλιο του 1962, τον Αύγουστο και τον Νοέμβριο του 1965, τον Σεπτέμβριο του 1966 και τον Ιανουάριο του 1967. Βλ. «Ο Μητροπολίτης Αζώμης εις Κύπρον», *Απόστολος Βαρνάβας* 21 (1960) 307· «Ο Μητροπολίτης Αζώμης εν Κύπρω», *Απόστολος Βαρνάβας* 23 (1962) 243· «Ο Μητροπολίτης Αζώμης Νικόλαος εν Κύπρω», *Απόστολος Βαρνάβας* 26 (1965) 252, 375· «Ο Μητροπολίτης Αζώμης εν Κύπρω», *Απόστολος Βαρνάβας* 27 (1966) 318· «Ο Μητροπολίτης Αζώμης εν Κύπρω», *Απόστολος Βαρνάβας* 28 (1967) 60.

6. Για τις εντυπώσεις του από την επίσκεψη και τις συναντήσεις αυτές βλ. Μητροπολίτη Αζώμης Νικολάου, *Τριλογία αναμνήσεων από την Ανατολικήν Αφρικήν. Α'. Αποστολή παρά τοις μαύροις Ουγάνδας, Β'. Στέψις Καβάκα Βουγάνδας, Γ'. Ελλήνων Ταγκανίκας Συνέδριον*, Κάιρο 1947, σ. 19-58.

7. «Ιερατική Σχολή», *Απόστολος Βαρνάβας* 23 (1962) 224.

διευθυντή του Ορθόδοξου Ιερατικού Σεμιναρίου στη χώρα, διακόνου Νικόλαου Σεργιαζί (Seryazi), 24 νέοι και νέες, για να διδαχθούν αρχικά την ελληνική γλώσσα και να εγγραφούν στη συνέχεια στην Ιερατική Σχολή οι πρώτοι και στην Παιδαγωγική Ακαδημία οι δεύτερες. Η Αρχιεπισκοπή Κύπρου μάλιστα είχε αναλάβει την κάλυψη του συνόλου των δαπανών, που απαιτούνταν κατά την παραμονή τους⁸. Ωστόσο, οι πολλές δυσκολίες, που αντιμετώπισαν οι Ουγκαντανόι σπουδαστές, ειδικά στο ζήτημα της γλώσσας, καθώς και η ταραγμένη πολιτική κατάσταση και οι ένοπλες συγκρούσεις με την τουρκική μειονότητα, που συνέβησαν στα τέλη του επόμενου έτους, συνέτειναν ώστε να αναχωρήσουν από το νησί.

Την ίδια περίοδο, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος μετά από αίτημα της τοπικής Εκκλησίας, δέχθηκε, τον Σεπτέμβριο του 1963, για φοίτηση στην Ιερατική Σχολή «Απόστολος Βαρνάβας» δύο Κενυατών νέων με την προοπτική μελλοντικά να προσέλθουν και άλλοι, οι οποίοι θα συνέβαλλαν από τις τάξεις του κλήρου, ώστε να εδραιωθεί η Ορθοδοξία στην πατρίδα τους⁹. Οι φοιτητές αυτοί, με τα ελληνοποιημένα ονόματα Ιάκωβος Πέτρου και Ιωάννης Θεοχάρους, ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους, ύστερα από τριετή φοίτηση, τον Ιούνιο του 1966¹⁰.

Ακολούθως, τον Ιανουάριο του 1970, ο Κύπριος Αρχιεπίσκοπος πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στην Κένυα, όπου πληροφορήθηκε για τα προβλήματα, που αντιμετώπιζε η τοπική Εκκλησία και τις προοπτικές της. Γι' αυτό και σε δηλώσεις του εξέφρασε τη συγκίνησή του από την ύπαρξη χιλιάδων Ορθόδοξων ιθαγενών και συνάμα τη βεβαιότητά του για τις δυνατότητες του Ελληνισμού να βοηθήσει στη διάδοση της Ορθοδοξίας και στην

8. «Μαθηταί εξ Ουγκάντας εν Κύπρω», *Απόστολος Βαρνάβας* 23 (1962) 311-312. Την ίδια περίοδο δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Φωτεινοί Ορίζοντες», που εξέδιδε η Αρχιεπισκοπή Κύπρου υπό την εποπτεία του Χωρεπισκόπου Τριμυθούντος (1961-1967) Γεωργίου Παυλίδη, ένα ενδιαφέρον ταξιδιωτικό κείμενο για την Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουγκάντας και την Ορθόδοξη Ιεραποστολή στη χώρα. Βλ. Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου, «Η Ορθοδοξία της Ουγκάντας», *Φωτεινοί Ορίζοντες* 8 (1963) 330-331.

9. «Ιερατική Σχολή», *Απόστολος Βαρνάβας* 24 (1963) 240-241. Επίσης βλ. «Ιερατική Σχολή», *Απόστολος Βαρνάβας* 25 (1964) 238, όπου γίνεται και πάλι αναφορά στη φοίτησή τους στη Σχολή.

10. «Ιερατική Σχολή», *Απόστολος Βαρνάβας* 27 (1966) 177.

ακτινοβολία του ελληνικού πνεύματος στην αφρικανική ήπειρο¹¹. Επικοινωνήσε τότε με τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας Νικόλαο, ο οποίος, τον Ιούνιο του ίδιου έτους, επισκέφθηκε την Κύπρο για να αναζητήσουν από κοινού τρόπους, ώστε η Εκκλησία της Κύπρου να συνδράμει στη δημιουργία κατάλληλων υποδομών για την ανάπτυξη της Ορθόδοξης Ιεραποστολής. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος υποσχέθηκε να παράσχει τη βοήθειά του, γι' αυτό και ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας σε δημόσιες δηλώσεις του τον ευχαρίστησε για την ανταπόκριση που επέδειξε προς παλαιότερο σχετικό αίτημά του¹².

Μερικούς μήνες αργότερα, τον Δεκέμβριο του 1970, επισκέφθηκε το νησί και ο Μητροπολίτης Ειρηνουπόλεως (1968-1972) Νικόδημος, ο οποίος συζήτησε εκτενώς με τον Κύπριο Αρχιεπίσκοπο για τα πρακτικά μέτρα βοήθειας, που θα προσέφερε η Εκκλησία του νησιού¹³. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος έστειλε τότε στην Κένυα τον διευθυντή του αρχιεπισκοπικού του γραφείου, Ανδρέα Μιτσίδη, για να μελετήσει τις δυνατότητες και τις ανάγκες της Ιεραποστολής. Την ίδια περίοδο ζήτησε, επίσης, από την Κυβέρνηση της χώρας και τον πρόεδρό της Γιόμο Κενυάτα την παραχώρηση κατάλληλου χώρου για την ανέγερση Ιερατικής Σχολής, αίτημα το οποίο έγινε αποδεκτό, οπότε έσπευσε να ενημερώσει σχετικά, με τηλεγράφημα, στις 2 Φεβρουαρίου 1971, τον Μητροπολίτη Ειρηνουπόλεως. Τον παρακάλεσε επίσης να αναβάλει για κάποιο χρονικό διάστημα την προγραμματιζόμενη τελετή μαζικής βάπτισης ιθαγενών, για να πραγματοποιηθεί ταυτόχρονα με την κατάθεση του θεμέλιου λίθου ανέγερσης της Σχολής και να συμμετάσχει και ο ίδιος. Ο Μητροπολίτης Νικόδημος απάντησε στον Κύπριο Αρχιεπίσκοπο την αμέσως επόμενη μέρα, ευχαριστώντας για τα χαρμόσυνα νέα και πληροφορώντας τον ότι θα τον ανέμενε για να τελέσει τις βαπτίσεις. Ακολούθως, ο

11. «Ο Μακαριώτατος εις Ελλάδα, Τανζανίαν, Ζάμβιαν, Κένυαν και Ιταλίαν», *ό.π.*, σ. 43: «Ἐκεῖνο τό ὅποῖον ἰδιαιτέρως μέ συνεκίνησεν εἶναι τό γεγονός ὅτι εἰς τόν ἀνατολικόν αὐτόν χώρον τῆς Ἀφρικῆς ὑπάρχουν χιλιάδες ἰθαγενῶν, οἵτινες ἀκολουθοῦν τήν Ὁρθόδοξον Θρησκείαν, εἰλικρινῶς δέ πιστεύω, ὅτι ἡ Ἑλλάς δύναται μεγάλως νά συμβάλῃ εἰς τόν ἐκχριστιανισμόν ἑκατοντάδων ἰθαγενῶν καί διά τῆς Ὁρθοδοξίας νά ἀκτινοβολήσῃ τό Ἑλληνικόν πνεῦμα εἰς τήν ἀπέραντον Ἀφρικανικήν Ἥπειρον».

12. «Ἡ εἰς Κύπρον ἐπίσκεψις τῆς Α.Θ.Μ. τοῦ Πατριάρχου Αλεξανδρείας», *Απόστολος Βαρνάβας* 31 (1970) 159-166 και ειδικότερα σ. 165.

13. «Ο Μητροπολίτης Ειρηνουπόλεως εις Κύπρον», *Απόστολος Βαρνάβας* 31 (1970) 375.

Αρχιεπίσκοπος Μακάριος με επιστολή, στις 8 Μαρτίου 1971, ενημέρωσε για τις προθέσεις του τον Πατριάρχη Νικόλαο, ο οποίος με μεγάλη χαρά πληροφορήθηκε τα τεκταινόμενα¹⁴.

Η επίσκεψη του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στην Κέννα

Είχαν ήδη τεθεί οι βάσεις για τη δυναμική εμπλοκή της Εκκλησίας της Κύπρου στο ιεραποστολικό έργο του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας, οπότε ο Μακάριος ανεχώρησε, στις 19 Μαρτίου 1971, για την Κέννα, συνοδευόμενος από τον τότε Χωρεπίσκοπο Κωνσταντίας (1968-1973), μετέπειτα Μητροπολίτη Πάφου (1973-1977) και στη συνέχεια Αρχιεπίσκοπο Κύπρου (1977-2006) Χρυσόστομο Α΄, τον υφυπουργό παρά τω Προέδρω Πάτροκλο Σταύρου, τον προαναφερθέντα Ανδρέα Μιτσίδη, τον αρχιτέκτονα Ανδρέα Φιλίππου και άλλους Κύπριους κληρικούς και λαϊκούς. Όπως δήλωσε κατά την αναχώρησή του, κύριος στόχος του ταξιδιού του ήταν να καταθέσει στην πρωτεύουσα της χώρας, Ναϊρόμπη, τον θεμέλιο λίθο Ιερατικής Σχολής, η οποία θα ανεγείρετο με δαπάνες της Αρχιεπισκοπής Κύπρου. Συμπλήρωσε ακόμη ότι προσδοκούσε πως οι απόφοιτοι της Σχολής αυτής θα συνέβαλλαν σε μεγάλο βαθμό στην προαγωγή του ιεραποστολικού έργου στις χώρες της Ανατολικής

14. Βλ. Ανδρέα Μιτσίδη, «Η εν Ανατολική Αφρική Ορθόδοξος Ιεραποστολή και ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Γ΄», *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Εκκλησιαστικά - Κοινωνικά*, τ. Β΄, ό.π., σ. 544-545, όπου δημοσιεύονται τα σχετικά τηλεγραφήματα και επιστολές. Επίσης βλ. Μητροπολίτη Κέννας Μακάριου Τηλλυρίδη, «Ο Ιεραπόστολος Μακάριος Γ΄», στον τόμο: *Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ (έκδ.)*, *Για τα 100 χρόνια από τη Γέννηση του Εθνάρχη Μακαρίου Γ΄ (1913-1977)*, Λευκωσία 2015, σ. 39-41.

Αφρικής¹⁵. Πρόσθεσε επίσης, ότι κατά την εκεί παραμονή του θα τελούσε σε δύο πόλεις της Κένυας ομαδικές βαπτίσεις 5000 περίπου ιθαγενών, οι οποίοι στο μεταξύ είχαν κατηχηθεί κατάλληλα, και πως ήταν βέβαιος ότι θα ακολουθούσε το παράδειγμά τους ένας μεγάλος αριθμός Αφρικανών¹⁶.

Τον Κύπριο Αρχιεπίσκοπο υποδέχθηκε, κατά την άφιξή του στην Κένυα, ο Μητροπολίτης Ειρηνουπόλεως Νικόδημος, ο οποίος είχε προετοιμάσει τη διαδικασία για την τέλεση των μαζικών βαπτίσεων. Στη συνέχεια, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, με τη βοήθεια του Χωρεπισκόπου Κωνσταντίας, του Μητροπολίτη Ειρηνουπόλεως και είκοσι περίπου Αφρικανών κληρικών τέλεσε, στις 20 Μαρτίου, τη βάπτισμα 1000 περίπου ατόμων στον ναό του Αγίου Παύλου, στο προάστειο της Ναϊρόμπης Γουατάκα (Waithaka). Ακολούθως, την επόμενη μέρα, μετέβη στην πόλη Κιχούτι (Kihuti), όπου τέλεσε τη θεία λειτουργία στον ναό του Αποστόλου Παύλου και χειροτόνησε σε πρεσβύτερο τον Κενυάτη διάκονο Νικόδημο Εντζόγκου (Njogu). Αμέσως μετά, με τη βοήθεια των ίδιων Αρχιερέων και πολλών ιθαγενών

15. «Η Α.Μ. ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου εις Κένυαν. Κατάθεσις θεμελίου λίθου Ιερατικής Σχολής - Ομαδικαί βαπτίσεις 5 περίπου χιλιάδων ιθαγενών», *Απόστολος Βαρνάβας* 32 (1971) 98: «Ὁ σκοπὸς τῆς ἐπισκέψεώς μου εἰς τὴν Κένυαν εἶναι καθαρῶς θρησκευτικῆς φύσεως καὶ σημασίας. Μεταβαίνω εἰς Ναϊρόμπην, ὅπου θὰ καταθέσω σήμερον τὸν θεμέλιον λίθον Ἱερατικῆς Σχολῆς, ἣτις θὰ ἀνεγερθῇ δαπάναις τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου. Ἡ ὑπὸ ἀνέγερσιν Ἱερατικὴ Σχολὴ μεγάλως θὰ συμβάλῃ, ὡς πιστεύω, εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἀφρικῇ ἱεραποστολικοῦ ἔργου. Εἰς τὴν Σχολὴν θὰ φοιτοῦν Ἀφρικανοὶ νέοι, οἵτινες, καταρτιζόμενοι εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Θρησκείαν, θὰ ἀναλάβουν μελλοντικῶς καθήκοντα ἱερέων καὶ ἱεραποστόλων ἀνά τὴν Ἀφρικανικὴν Ἥπειρον».

16. «Η Α.Μ. ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου εις Κένυαν. Κατάθεσις θεμελίου λίθου Ιερατικής Σχολής - Ομαδικαί βαπτίσεις 5 περίπου χιλιάδων ιθαγενών», *ό.π.* σ. 98-99: «Τὴν ὕπαρξιν εὐρυτάτου πεδίου χριστιανικῆς δράσεως καὶ προβολῆς τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὸν Ἀφρικανικὸν χῶρον μαρτυρεῖ καὶ τὸ γεγονὸς τῆς ἀθρόας προσελεύσεως ιθαγενῶν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Κατὰ τὴν τριήμερον παραμονήν μου εἰς τὴν Κένυαν θὰ τελέσω εἰς δύο πόλεις ὁμαδικὰς βαπτίσεις πέντε χιλιάδων ιθαγενῶν. Δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι δὲν ὑπῆρξε παρόμοιο γεγονὸς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Σλάβων. Καὶ εἶμαι βέβαιος, ὅτι πολλαὶ χιλιάδες Ἀφρικανῶν εἶναι δυνατόν νὰ προσέλθουν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν».

κληρικών, πραγματοποίησε τη βάπτισμα άλλων 4000 ατόμων¹⁷. Επρόκειτο για μία ενέργεια με τεράστια συμβολική σημασία, ενδεικτική της δυναμικής της τοπικής Εκκλησίας, η οποία με την ενθάρρυνση του Κύπριου Αρχιεπισκόπου αναμενόταν να γνωρίσει νέες προοπτικές ανάπτυξης¹⁸.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος κατά την παραμονή του στην Κέννα κατέθεσε επίσης, στις 22 Μαρτίου 1971, τον θεμέλιο λίθο για την ίδρυση Ιερατικής Σχολής στη Ναϊρόμπη, που ήταν, όπως έγινε λόγος προηγουμένως, ένας από τους βασικούς του στόχους. Όπως ανέφερε σε δηλώσεις του κατά την επιστροφή του στην Κύπρο, ανέμενε από τη Σχολή αυτή να προσφέρει τα στελέχη, που θα συνέδραμαν στο έργο του ευαγγελισμού των κατοίκων της αφρικανικής ηπείρου. Πρόσθεσε ακόμη, ότι ήταν βέβαιος πως θα λειτουργούσε ως

17. Στους τόμους του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' (έκδ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'*, τ. ΙΒ', Λευκωσία 2002, σ. 292-297, 301-302, 655-656 και *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Εκκλησιαστικά - Κοινωνικά*, τ. Β', ό.π., σ. 556-568, παρατίθενται αρκετές φωτογραφίες από την ιεραποστολική δράση και τις συναντήσεις του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στην Κέννα.

18. Γενικά, για την επίσκεψη του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στην Κέννα, τον Μάρτιο του 1971, βλ. Ανδρέα Τηλλυρίδη, «Υστερα από είκοσι χρόνια. Η Ιεραποστολική πορεία του Μακαρίου στη Μαύρη Ήπειρο», *Η Κύπρος μας* 52 (1992) 18-21· Α. Μιτσίδη, «Η εν Ανατολική Αφρική Ορθόδοξος Ιεραποστολή και ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Γ'», ό.π., σ. 543-554. Για τη σημασία της επίσκεψης αυτής βλ. Αρχιμ. Θεόκλητου Τσίρκα, «Ο Μακάριος ζει στη μνήμη των κατοίκων της Κέννας», *Απόστολος Βαρνάβας* 43 (1986) 143-144.

ιεραποστολικό κέντρο, που θα μετέφερε ανά την Αφρική την παρήγορη χαρά του Ευαγγελίου, και εξέφρασε τη βαθύτατη συγκίνησή του από τις ομαδικές βαπτίσεις¹⁹.

Ανέφερε, επίσης, ότι θεωρούσε το γεγονός αυτό, ως ένα από τα πλέον σημαντικά, που θα ενίσχυαν την οικοδόμηση και την επέκταση της «Ορθόδοξης Μαύρης Εκκλησίας» στην αφρικανική ήπειρο. Τόνισε μάλιστα τη χαρά του, αφού ανάμεσα στους αναδόχους της περιλαμβανόταν και η Εκκλησία της Κύπρου, σημειώνοντας ότι είχαν τεθεί πλέον οι βάσεις για την ανάπτυξή της και την αύξηση σε μερικά εκατομμύρια, όπως προέβλεπε, των μελών της²⁰.

19. «Η Α.Μ. ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου εις Κένναν. Κατάθεσις θεμελίου λίθου Ιερατικής Σχολής - Ομαδικαί βαπτίσεις 5 περίπου χιλιάδων ιθαγενών», *ό.π.*, σ. 100: «Τό Θεολογικόν τοῦτο Σεμινάριον θά βοηθήσῃ τοὺς Ἀφρικανούς ἀδελφούς μας εἰς τὴν ὁδόν τοῦ Θεοῦ καί εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς καὶ ἀγάπης. Μὲ τὰς εὐλογίας τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ ἰδρύομεν κέντρον, ἀπὸ τό ὁποῖον οἱ ἱεραπόστολοι τοῦ Χριστοῦ θά διαδώσουν τόν λόγον τοῦ Κυρίου εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν τοῦ κόσμου καὶ θά ἐνσταλάξουν τὴν παρήγορον χαρὰν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὰς καρδίας τῶν προσφιλῶν Ἀφρικανῶν ἀδελφῶν μας».

20. «Η Α.Μ. ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου εις Κένναν. Κατάθεσις θεμελίου λίθου Ιερατικής Σχολής - Ομαδικαί βαπτίσεις 5 περίπου χιλιάδων ιθαγενών», *ό.π.*, σ. 103: «Ἡ ὀλιγοήμερος ἐπίσκεψίς μου εἰς τὴν Κένναν ὑπῆρξε δι' ἐμέ μία θρησκευτικὴ ἐμπειρία, τὴν ὁποίαν μετὰ συγκινήσεως θά ἐνθυμοῦμαι πάντοτε... Αἱ γενόμεναι ὁμαδικαὶ βαπτίσεις ἀποτελοῦν γεγονός, τό ὁποῖον θά καταλάβῃ θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν μας καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας μας. Μία Ὁρθόδοξος Μαύρη Ἐκκλησία οἰκοδομεῖται καὶ ἐπεκτείνεται τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἰς τό ἀνατολικόν τμήμα τῆς Ἀφρικανικῆς Ἡπείρου. Καὶ τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς θά ἀπαριθμῇ μελλοντικῶς ἑκατομμύρια Ἀφρικανῶν. Χαίρω, διότι μεταξύ τῶν ἀναδόχων τῆς Ἀφρικανικῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας συγκαταλέγεται καὶ ἡ Ἐκκλησία Κύπρου». Οἱ ομιλίαι τοῦ Αρχιεπισκόπου Μακαρίου κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του γιὰ τὴν Κέννα, τὴν ἐκεῖ παραμονὴν του καὶ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τὴν Κύπρον, καθὼς καὶ ἡ ἐπιγραφὴ στὸν θεμέλιον λίθον τῆς ὑπὸ ἀνέγερσιν Ἱερατικῆς Σχολῆς, δημοσιεύονται στὸν τόμο: *Ἰδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' (ἐκδ.)*, *Ἀπαντα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'*, τ. IB', *ό.π.*, σ. 290-291, 298-300, 652-658.

Είναι αξιοσημείωτο ότι ανάμεσα σε αυτούς που υποδέχθηκαν τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στην Κένυα ήταν και ο πρωτοπόρος Ιεραπόστολος Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Παπασαραντόπουλος, ο οποίος, για κάποιο διάστημα, είχε εγκατασταθεί στη Ναϊρόμπη και διέμενε σε μικρό σπιτάκι στον περίβολο του ναού των Αγίων Αναργύρων²¹. Ας σημειωθεί ότι ο π. Χρυσόστομος είχε υποδεχθεί τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και τον Ιανουάριο του 1970, όταν επισκέφθηκε την Ανατολική Αφρική, τόσο στην πόλη Αρούσα της Τανζανίας, όσο και στη Ναϊρόμπη της Κένυας²².

Το ενδιαφέρον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου για την Ιεραποστολή

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος επέδειξε έμπρακτο ενδιαφέρον για την Ιεραποστολή και στα χρόνια που ακολούθησαν, όπως για την πορεία των εργασιών ανέγερσης της Ιερατικής Σχολής στη Ναϊρόμπη. Ακόμη, στα τέλη του 1972 ενίσχυσε οικονομικά το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας με το ποσό των τριάντα χιλιάδων λιρών ως πρώτη δόση και απέστειλε τους προαναφερθέντες στενούς συνεργάτες του Χωρεπίσκοπο Κωνσταντίας και αρχιτέκτονα Ανδρέα Φιλίππου στην Αλεξάνδρεια, ώστε να συμβάλουν στη δημιουργία πόρων συντήρησής του με την αξιοποίηση του χώρου του παλαιού πατριαρχικού μεγάρου, στη Μονή του Αγίου Σάββα. Για τον λόγο αυτό, τον Ιούνιο του 1974, η Ιερά Σύνοδος του Πατριαρχείου ανεκήρυξε τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο «Μέγα Ευεργέτη» και έλαβε την απόφαση για τοποθέτηση προτομής του στον αυλόγυρο της ανωτέρω Μονής, την οποία υλοποίησε, το 1999, ο Πατριάρχης Πέτρος Ζ' (1997-2004)²³, στα πλαίσια των εργασιών αναπαλαίωσής της, ύστερα

21. Μ. Τηλλυρίδη, «Τα 40 χρόνια του ιερού ναού των Αγίων Αναργύρων Ναϊρόμπης», *ό.π.*, σ. 45. Για την ιεραποστολική δράση του π. Χρυσόστομου βλ. Π. Δ. Παπαδημητράκοπουλου, *Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Παπασαραντόπουλος (1903-1972)*, Ελληνική Εταιρεία Ορθόδοξου Εξωτερικής Ιεραποστολής, Θεσσαλονίκη 1974.

22. «Η επίσκεψις του Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου», *Πάνταινος* 62 (1970) 31-34.

23. Μητροπολίτη Ζιμπάμπουε Μακαρίου Τηλλυρίδη, «Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος και το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας», *Εκκλησιαστικός Φάρος* 72 (2000) 65-75 και ιδίως σ. 74.

από τη γενναία οικονομική χορηγία της Μονής Κύκκου και του Ηγουμένου της, νυν Μητροπολίτη Κύκκου και Τηλλυρίας Νικηφόρου²⁴.

Στο μεταξύ, ο Κύπριος Αρχιεπίσκοπος επισκέφθηκε την Κένυα, τον Σεπτέμβριο του 1972, με σκοπό να προγραμματίσει την έναρξη των μαθημάτων της Σχολής, στην οποία είχαν ήδη προεγγραφεί 58 υποψήφιοι κληρικοί από την Κένυα, Ουγκάντα και Τανζανία²⁵. Συναντήθηκε τότε με εκπροσώπους της τοπικής Εκκλησίας και συνομίλησε με αρκετούς από τους νεοφώτιστους, που είχε βαφτίσει τον προηγούμενο χρόνο, εκφράζοντας τη βεβαιότητα για τη δυναμική της Ορθόδοξης Εκκλησίας στον αφρικανικό χώρο²⁶. Όπως πληροφορούσε με επιστολή, στις 27 Νοεμβρίου 1972, τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας Νικόλαο, προγραμμάτιζε να ταξιδέψει και πάλι στην Κένυα, τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, για να τελέσει τα εγκαίνια μίας πτέρυγας της Σχολής, η ανέγερση της οποίας είχε ολοκληρωθεί²⁷. Για τον σκοπό αυτό έστειλε στη Ναϊρόμπη τους προαναφερθέντες Χωρεπίσκοπο Κωνσταντίας, Ανδρέα Μιτσίδη και Ανδρέα Φιλίππου, οι οποίοι, με τη συνεργασία των ιθαγενών Ορθόδοξων κληρικών, θα προετοίμαζαν, ταυτόχρονα, και νέες βαπτίσεις Αφρικανών²⁸. Το ταξίδι αυτό, ωστόσο, δεν πραγματοποιήθηκε λόγω της όξυνσης της εκκλησιαστικής κρίσης με τους τρεις Μητροπολίτες, ύστερα από την υποδαύλισή της από τη Χούντα των Αθηνών.

24. «Αναπαλαιώθηκε ο Ιερός Πατριαρχικός Ναός και η Ιερά Μονή του Αγίου Σάββα», *Πάνταινος* 21 (2000) 20-21.

25. «Εκκλησία Κύπρου. Κέντρον Ορθοδόξου Ιεραποστολής εις Κένυαν», *Πάνταινος* 64 (1972) 409.

26. «Η Α.Μ. ο Αρχιεπίσκοπος εις Σεϋχέλλας και Κένυαν», *Απόστολος Βαρνάβας* 33 (1972) 302-304.

27. Βλ. Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' (έκδ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Εκκλησιαστικά - Κοινωνικά*, τ. Β', ό.π., σ. 420-421, όπου δημοσιεύεται η επιστολή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου προς τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας.

28. «Η Εκκλησία της Κύπρου είναι αποφασισμένη να συμμετάσχει στην προσπάθεια για τη διάδοση του Ευαγγελίου σε όλο τον κόσμο», *Πάντα τα Έθνη* 4 (1982) 5 [= «Συνέντευξη της Α.Μ. του Αρχιεπισκόπου Κύπρου Χρυσοστόμου για την Ιεραποστολή», *Απόστολος Βαρνάβας* 43 (1982) 360].

Η ανέγερση της Ιερατικής Σχολής στην Κένυα ολοκληρώθηκε το 1973, οπότε ο διάδοχος του Μητροπολίτη Νικοδήμου, νέος Μητροπολίτης Ειρηνουπόλεως (1972-1981) Φρουμέντιος, επισκέφθηκε το νησί, τον Ιανουάριο του 1974 και ξανά τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους, ώστε να προβεί, σε συνεννόηση με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, στις κατάλληλες διευθετήσεις για τη λειτουργία της²⁹. Όλα ήταν έτοιμα ώστε η Σχολή να δεχθεί τους πρώτους σπουδαστές της. Το πραξικόπημα, όμως, του Ιουλίου του ίδιου έτους, και η τουρκική εισβολή που ακολούθησε, ματαίωσαν την έναρξη των μαθημάτων.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος επισκέφθηκε ξανά την Κένυα, τον Αύγουστο του 1976, οπότε σε δηλώσεις του αναφέρθηκε στη στενή συνεργασία του με τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας, υπό την πνευματική δικαιοδοσία του οποίου υπάγονταν οι χώρες της Αφρικής, και ευχαρίστησε τον πρόεδρο Γιόμο Κενυάτα για την προσφορά της γης, όπου ανηγέρθη η Σχολή. Υπενθύμισε επίσης τους κοινούς αντιαποικιακούς αγώνες Κύπρου - Κένυας, σημειώνοντας ότι, το 1957, όταν επισκέφθηκε τη χώρα, ο Κενυάτα και πολλοί άλλοι συμπατριώτες του βρίσκονταν στις φυλακές των Βρετανών αποικιοκρατών, όπου τους συνάντησε και συνομίλησε με μερικούς από αυτούς. Τέλος πρόσθεσε ότι είχε επικοινωνήσει με τον Μητροπολίτη Φρουμέντιο, ώστε να συνεννοηθούν για να προβούν στις κατάλληλες διευθετήσεις για τη λειτουργία της Σχολής³⁰.

Ακολούθως, ύστερα από συνεννόηση με τον Πατριάρχη Νικόλαο, απέστειλε, στις αρχές του 1977, τον Ανδρέα Τηλλυρίδη, νυν Μητροπολίτη Ναϊρόμπης Μακάριο, απόφοιτο του Ορθόδοξου Ινστιτούτου του Αγίου Σεργίου Παρισίων και διδάκτορα φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, μαζί με τον Μητροπολίτη Πάφου Χρυσόστομο, για να προετοιμάσουν την έναρξη των μαθημάτων και να αναλάβει ο πρώτος τη διεύθυνση της

29. «Ο Μητροπολίτης Ειρηνουπόλεως Φρουμέντιος εις Κύπρον», *Απόστολος Βαρνάβας* 35 (1974) 75-76.

30. «Η Α.Μ. ο Αρχιεπίσκοπος εις Σρι Λάνκα, Κένυαν και Ελλάδα», *Απόστολος Βαρνάβας* 37 (1976) 124-143 και ειδικότερα σ. 141.

Σχολής³¹. Ο αιφνίδιος θάνατος, όμως, του Κύπριου Αρχιεπισκόπου, στις 3 Αυγούστου 1977, ματαίωσε και πάλι τον σχεδιασμό για τη λειτουργία της.

Η Πατριαρχική Σχολή «Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Γ΄»

Το κτηριακό συγκρότημα της Σχολής περιλάμβανε αίθουσες διδασκαλίας και τελετών, βιβλιοθήκη, γραφεία, οικοτροφείο για τους σπουδαστές και διαμερίσματα για τους καθηγητές. Κοντά σε αυτήν κτίστηκαν αργότερα, με δαπάνες και πάλι της Εκκλησίας της Κύπρου, το μέγαρο της Μητρόπολης Ειρηνουπόλεως, ο ναός του Αγίου Μακαρίου, και Τεχνική και Επαγγελματική Σχολή, την οποία ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος προσέφερε στην Κυβέρνηση της Κένυας³².

Στο μεταξύ, στα τέλη του 1981 ο Επίσκοπος Ανδρούσης (1972-1992) και μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας (1992 έως σήμερα) Αναστάσιος ανέλαβε ως Τοποτηρητής της Μητρόπολης Ειρηνουπόλεως (Ανατολική Αφρική: χώρες Κένυα, Ουγκάντα και Τανζανία), οπότε, σε συνεννόηση με τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας Νικόλαο και την οικονομική ενίσχυση της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδας, μερίμνησε για την οργάνωση και λειτουργία της Σχολής, το κτηριακό οικοδόμημα της οποίας παρουσίαζε, λόγω της αχρησίας και του κλίματος της περιοχής, αρκετά προβλήματα³³. Η Εκκλησία της Κύπρου συνέδραμε με οικονομική εισφορά στην όλη προσπάθεια, μαζί με την Εκκλησία της Ελλάδας και άλλους φορείς, αφού η λειτουργία της εξαρτάτο εξολοκλήρου από εισφορές Εκκλησιών ή οργανώσεων και πιστών.

31. Α. Μιτσίδη, «Η εν Ανατολική Αφρική Ορθόδοξος Ιεραποστολή και ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Γ΄», *ό.π.*, σ. 553. Επίσης βλ. τη μαρτυρία του Μητροπολίτη Ναϊρόμπης Μακαρίου Τηλλυρίδη, όπως δημοσιεύτηκε από τον Γιώργιο Πετούση, «Ο Μακάριος, η ψυχή των Ιεραποστόλων. Η Ορθοδοξία στην Αφρική», *Η Δημοκρατική*, 12.9.1977, καθώς και τη συνέντευξή του στον Γιάννη Ζαννή, «Μια άγνωστη πτυχή από τη ζωή και τη δράση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου», *Ορθόδοξη Αλήθεια*, 28.7.2021.

32. «Η Α.Μ. ο Αρχιεπίσκοπος εις Σρι Λάνκα, Κένυαν και Ελλάδα», *ό.π.*, σ. 140.

33. Αργ. Κ., «Ο λευκός κοιμισμένος ελέφαντας ξυπνά», *Πάντα τα Έθνη* 2 (1982) 10-12· Αρχιεπισκόπου Τιράνων και πάσης Αλβανίας Αναστασίου, *Η λησμονημένη εντολή «Πορευθέντες». Από τον λήθαργο στην αφύπνιση*, Αθήνα 2013, σ. 475.

Στα πλαίσια αυτά ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Α΄, ο οποίος ως Επίσκοπος Κωνσταντίας είχε συνοδεύσει τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στην Κένυα, τον Μάρτιο του 1971, και υπήρξε σταθερός συμπαραστάτης του στην ιεραποστολική του προσπάθεια, εξέδωσε εγκύκλιο, στις 6 Ιουνίου 1983, για την πραγματοποίηση εράνων στους ναούς του νησιού για την οικονομική ενίσχυση της Σχολής³⁴. Σχετική υπήρξε και η απόφασή του να παρέχει στη Σχολή ετήσια χορηγία δεκαπέντε χιλιάδων λιρών³⁵, η οποία αυξήθηκε στη συνέχεια και κατά το σχολικό έτος 2000-01 ανήλθε στις 50 χιλιάδες λίρες³⁶.

Η Σχολή ονομάστηκε «Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Γ΄» προς τιμή του ιδρυτή της και δέχθηκε τους πρώτους σπουδαστές, τον Σεπτέμβριο του 1982, οπότε και λειτούργησε κάτω από τη διεύθυνση του Επισκόπου Αναστασίου, μόλις συμπληρώθηκε το καθηγητικό της δυναμικό³⁷. Ανάμεσα στους καθηγητές περιλαμβάνονταν και ο θεολόγος Ανδρέας Τηλλυρίδης, ο οποίος επανέκαμψε στην Κένυα για να συμβάλει στη λειτουργία της. Τελικά, ύστερα από τη μετάβαση του Επισκόπου Αναστασίου στην Αλβανία, στις αρχές του 1991, ως πατριαρχικού Εξάρχου, και την εκλογή του, τον Ιούνιο του 1992, ως Αρχιεπισκόπου Αλβανίας, ο Κύπριος θεολόγος εισήλθε στις τάξεις του κλήρου και, τον Ιούλιο του 1992, χειροτονήθηκε διαδοχικά διάκονος, πρεσβύτερος και επίσκοπος με τον τίτλο Ριρούτας, επιλέγοντας το όνομα Μακάριος

34. Φρίξου Κλεάνθους, *Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Α΄ (1927-2007)*, τ. Α΄, *Εκκλησιαστικά Κύπρου*, Λευκωσία 2023, σ. 372.

35. «Η Εκκλησία της Κύπρου είναι αποφασισμένη να συμμετάσχει στην προσπάθεια για τη διάδοση του Ευαγγελίου σε όλο τον κόσμο», *ό.π.*, σ. 2-6 [= «Συνέντευξη της Α.Μ. του Αρχιεπισκόπου Κύπρου Χρυσόστομου για την Ιεραποστολή», *ό.π.*, σ. 359-362].

36. Μητροπολίτη Κένυας Σεραφείμ Κυκκώτη, «Εθνάρχης Μακάριος και Ιεραποστολή», *Ο Φιλελεύθερος*, 19.1.2001.

37. Αρχιεπισκόπου Τιράνων και πάσης Αλβανίας Αναστασίου, *Ιεραποστολή. Στα ίχνη του Χριστού*, Αθήνα 2007, σ. 243-244, 372-373· Του ιδίου, *Στην Αφρική*, Αθήνα 2010, σ. 11, 477· Νατάσας Μπαστέα - Μάκη Προβατά, *Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος πορευόμενος*, Αθήνα 2021, σ. 118.

προς τιμή του ομώνυμου Αρχιεπισκόπου³⁸. Ταυτόχρονα ανέλαβε και τη διεύθυνση της Σχολής, στην οποία υπηρετεί μέχρι τις μέρες μας, με κάποια ενδιάμεση διακοπή, όταν διετέλεσε, από το 1997 έως το 1998, διευθυντής της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης στην Αλεξάνδρεια και, από το 1998 έως το 2001, Μητροπολίτης Ζιμπάμπουε³⁹.

Καθόλο αυτό το χρονικό διάστημα των πέραν των σαράντα χρόνων λειτουργίας της, αποφοίτησαν από τη Σχολή μερικές εκατοντάδες σπουδαστές από πολλές χώρες της Αφρικής, οι περισσότεροι από τους οποίους εισήλθαν στις τάξεις του κλήρου. Η Σχολή, την οποία ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος οραματίστηκε να συμβάλει στη διάδοση του ευαγγελικού μηνύματος, κατέστη με την πάροδο του χρόνου το πνευματικό φυτώριο της αφρικανικής Ορθοδοξίας και εκπληρώνει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την αποστολή της. Σήμερα θεωρείται ένα από τα δυναμικά ιεραποστολικά κέντρα της Αφρικής, παρέχοντας τριετή

38. «Χειροτονήθηκε με το όνομα Μακάριος. Επίσκοπος στην Κένυα ο δρ Ανδρέας Τηλλυρίδης», *Ο Φιλελεύθερος*, 24.8.1992· «Η χειροτονία σε Επίσκοπο Ριρούτας του Κύπριου Θεολόγου Ανδρέα Τηλλυρίδη», *Απόστολος Βαρνάβας* 53 (1992) 334-337. Επίσης βλ. Επισκόπου Ριρούτας Μακαρίου, «Λόγος κατά τη χειροτονία: Ποιμένας και διάκονος ο άνθρωπος του λαού και για τον λαό», *Ο Φιλελεύθερος*, 10.9.1992.

39. Για την ιεραποστολική δράση του Μητροπολίτη Ναϊρόμπης Μακαρίου στην Αφρική γίνεται αναφορά σε διάφορες συνεντεύξεις και κείμενά του. Ενδεικτικά βλ. Αντιγόνης Σολομωνίδου Δρουσιώτου, «Ένας Κύπριος Ιεραπόστολος στην Κένυα», *Ο Φιλελεύθερος*, 17.2.2002· Της ίδιας, «Αφοσιωμένος στη μελέτη και την ιεραποστολή», *Ο Φιλελεύθερος*, 11.10.2009· Άντρης Δανιήλ, «Μητροπολίτης Μακάριος: Η Ορθοδοξία έχει επεκταθεί σε όλη την Κένυα», *Σημερινή*, 28.2.2011· Γιάννη Ζαννή, «Μια άγνωστη πτυχή από τη ζωή και τη δράση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου», *Ορθόδοξη Αλήθεια*, 28.7.2021, 4.8.2021· Μητροπολίτη Κένυας Μακαρίου Τηλλυρίδη, «Αναμνήσεις από το ξεκίνημα της Ιεραποστολικής μου πορείας στην Αφρική», *Παράκληση* 73 (2013) 14-16, 74 (2013) 5-6.

θεολογική κατάρτιση, γενική μόρφωση και πνευματική καλλιέργεια στους σπουδαστές της, τους οποίους προετοιμάζει κατάλληλα για το υψηλό λειτούργημα της ιερωσύνης⁴⁰.

Δημοσιεύτηκε στην περιοδική έκδοση της Ιεράς Μητρόπολης Κύκκου και Τηλλυρίας *Ενατενίσεις* 43 (2024) 121-129.

40. Για την ιστορία και τους στόχους της Σχολής βλ. Επισκόπου Ριπούτας Μακάριου Τηλλυρίδη, «Το Ορθόδοξο Πατριαρχικό Σεμινάριο "Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ο Γ'", *Ο Φιλελεύθερος*, 2.12.1994· Του ιδίου, «Ορθόδοξη Πατριαρχική Σχολή "Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος"», *Σημερινή*, 18.12.1997.